

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

επιλογή κειμένων – σχόλια
Neil Hopkinson

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος	9
Συντομογραφίες	11
Χάρτες	13
Εισαγωγή	17
1. Το πλαίσιο	18
2. Αλεξάνδρεια	20
3. Η ελληνιστική ποίηση	24
Κριτικό Υπόμνημα	31

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

I-IV	Καλλίμαχος	35
V	Κλεάνθης	47
VI-VII	Άρατος	49
VIII	Νίκανδρος	51
IX-XII	Θεόκριτος	52
XIII	Σιμίας	64
XIV	Φανοκλής	65

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

XV-XVIII	Απολλώνιος	66
XIX	Μόσχος	72
XX-XXI	Βίων	78
XXII	Ριανός	82
XXIII	Λυκόφρων	83
XXIV	Ηρώνδας	84
XXV	Μάχων	87
XXVI	Επιγράμματα	88
XXVII	Συμποτικό τραγούδι	100
Σχόλια		103
Παράρτημα: Δωρική διάλεκτος		345
Ευρετήρια		349

Σ Χ Ο Λ Ι Α

I-IV

Καλλίμαχος

Ο Καλλίμαχος (περ. 305 – περ. 240 π.Χ.), γιος του Βάττου, ο πιο νεωτεριστής, ο πιο μαχητικός και ιστορικά ο πιο σημαντικός ποιητής της ελληνιστικής περιόδου, γεννήθηκε στην Κυρήνη και πήγε νεαρός άνδρας στην Αλεξάνδρεια, όπου εργάστηκε ως δάσκαλος. Αργότερα βρήκε δουλειά στη Βιβλιοθήκη (σ. 23-5) και συνέταξε τους *Πίνακες*, έναν κατάλογο 120 τόμων με όλα τα έργα της Βιβλιοθήκης, πεζά και ποιητικά (Pfeiffer, HCS 127-34). Φαίνεται πιθανό το τεράστιο αυτό έργο να ήταν κάτι περισσότερο από ένας απλός κατάλογος: ο Καλλίμαχος πιθανότατα ασχολήθηκε με τις βιογραφίες των συγγραφέων και με ζητήματα αυθεντικότητας και αυτό με τη σειρά του σήμαινε τη χρήση υφολογικών και άλλων κριτηρίων για τη διαμόρφωση μιας αξιόπιστης άποψης για τη χρονολόγηση και την πατρότητα ενός έργου. Προϊόν της άοκνης μελέτης του Καλλίμαχου για τους *Πίνακες* ήταν μια σειρά πραγματειών σε πεζό λόγο (όλες πλέον χαμένες), που περιλάμβαναν τα: *Περί αγώνων*, *Περί ανέμων*, *Βαρβαρικά νόμιμα*, *Έθνικες όνομασίες*, *Ιστοριών παραδόξων συναγωγή* (μια συλλογή αξιοθαύμαστων γεγονότων), *Μηνών προσηγορίαι κατά έθνος και πόλεις*, *Κτίσεις νήσων και πόλεων και μετονομασίες*, *Περί νυμφών* και *Περί όρνέων* (απ. 403-59). Ενώ συγκροτούσε αυτά τα έργα κατάταξης σχετικά με την τοπογραφία, την εθνογραφία, τη φυσική ιστορία, τη γλώσσα και την ετυμολογία, ο Καλλίμαχος παράλληλα είχε μια ποικίλη και εντυπωσιακά πρωτότυπη ποιητική παραγωγή. Αναβιώνοντας και «εκσυγχρονίζοντας» παλιά ποιητικά είδη και μετρικές φόρμες για πολύ καιρό ξεχασμένες: χρησιμοποιώντας την ευρυμάθειά του για να

ρίξει νέο φως στα μυθολογικά και ιστορικά θέματα που πραγματευόταν· πειραματιζόμενος, τέλος, με καινούργιους μετρικούς, γλωσσικούς και θεματολογικούς συνδυασμούς – με αυτά τα μέσα κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα πρωτότυπο, ευφυές, σύνθετο, συνειδητά «λογοτεχνικό» είδος στίχου, στο οποίο ποίηση και μάθηση ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα. Τα σπουδαιότερα έργα του περιλάμβαναν:

Αΐτια (απ. 1-190· SH 238-77), ένα επικού μεγέθους ελεγειακό ποίημα σε τέσσερα βιβλία για τις «αιτίες»/«προελεύσεις» ονομάτων, εθίμων, τελετών, κτλ.: βλ. σ. 105-7.

Ίαμβοι (απ. 191-225), μια συλλογή από 13 ποιήματα σε διάφορα μέτρα (ιαμβικό, χωλιαμβικό, επωδικό) δημιουργικά προσαρμοσμένα από το έργο του Ιπώνακτα, ενός ίωνα ποιητή του βου αιώνα, που έγραφε σακαμπρόζικα ανέκδοτα και λιβέλους (βλ. σ. 295). Τα θέματα, η έκταση και η διάλεκτος των ποιημάτων αυτών ποικίλλουν και η συνολική εντύπωση είναι αυτή ενός πρόχειρου συμφύρματος. Στα θέματα περιλαμβάνονται μύθοι, λιβέλοι, επίνικιοι και μια περιγραφή του αγάλματος του Δία στην Ολυμπία, που είχε φιλοτεχνήσει ο Φειδίας· η συλλογή άρχιζε και τελείωνε με ποιήματα πολεμικής σε λογοτεχνικά ζητήματα (βλ. σ. 109). Σημαντικά αποσπάσματα των *Ίαμβων* σώζονται σε πάπυρο¹.

Υμνοι, έξι τον αριθμό, το μοναδικό εκτενές έργο του Καλλίμαχου που σώζεται ολόκληρο: βλ. σ. 139.

Λυρικά ποιήματα (απ. 226-9), που περιλαμβάνουν την *Έκθέωσιν Άρσινόςης*, ένα παρηγορητικό αυλικό ποίημα σε αρχεβούλειο μέτρο, που γράφτηκε μετά το θάνατο της συζύγου του Πτολεμαίου το 270 π.Χ.

Έκάλη (απ. 230-377· SH 280-91), ένα ποίημα, χιλίων περίπου εξάμετρων στίχων, που έδωσε μια νέα διάσταση σε έναν παλιό μύθο. Ο Θησέας, πηγαίνοντας να σκοτώσει τον άγριο ταύρο του Μαραθώνα, βρήκε καταφύγιο από τη βροχή στην καλύβα μιας φτωχής γριάς γυναίκας, της Εκάλης. Επιστρέφοντας για να την ευχαριστήσει αφού είχε εκτελέσει την αποστολή του, ανακάλυψε ότι είχε πεθάνει· προς τιμήν της ίδρυσε τον αττικό δήμο της Εκάλης και ένα ναό αφιερωμένο στον Δία Εκαλέα. Το ποίημα, επομένως, τελείωνε με ένα αίτιον· φαίνεται όμως πως η έμφα-

1. Βλ. A. Kerkhecker, *Callimachus' book of Iambi*, Oxford 1999.

ση δεν δινόταν σε αυτό ούτε στην ηρωική πάλη του Θησέα με τον ταύρο, αλλά στη διανυκτέρευσή του στο σπίτι της Εκάλης – στο απλό γεύμα που του ετοίμασε και στη φλύαρη συζήτησή της. Σώζονται σημαντικά αποσπάσματα του ποιήματος, όχι όμως αρκετά για να δώσουν τις λεπτομέρειες της πραγμάτευσης του Καλλίμαχου. Το *Moretum* του ψευδο-Βιργιλίου και το επεισόδιο της Βαυκίδας και του Φιλήμονα στον Οβίδιο (Μετ. 8.624-724), που και τα δύο έχουν ως άμεση πηγή τους την Έκάλη, μας δίνουν μια ιδέα για το ποιος πρέπει να ήταν ο γενικός τόνος του έργου. Βλ. A. S. Hollis, *Callimachus. Hecale*, Oxford 1990.

Ίβις (απ. 381-2), ένα σύντομο υβριστικό ποίημα, ίσως γραμμένο σε ελεγειακά μέτρα, που χλεύαζε έξυπνα έναν εχθρό που αποκαλείται με το ψευδώνυμο Ίβις (από το όνομα του πτηνού, που είναι γνωστό για τις βρόμικες συνήθειές του). Ο σωζόμενος *Ibis* του Οβίδιου φαίνεται πως είναι μίμηση παρά μετάφραση.

Σωσιβίου νίκη (απ. 384), μια επινίκια ωδή γραμμένη σε ελεγειακά μέτρα, ένας πρωτότυπος συνδυασμός.

Επιγράμματα, σε ποικίλα μέτρα – βλ. σ. 308.

Τραγωδίες, κωμωδίες και σατυρικά δράματα. Από αυτά δεν σώζεται ούτε ένα απόσπασμα.

Βιβλιογραφία: Κείμενο: R. Pfeiffer, *Callimachus*, τόμ. 2, Oxford 1948-53. Γενικά: Pfeiffer, *HCS* 123-52· Fraser *passim*· *CHCL* I 549-70, 815-17· John Ferguson, *Callimachus*, Boston 1980.

I

Τα Αίτια, το εκτενέστερο και πιο γνωστό στα αρχαία χρόνια ποίημα του Καλλίμαχου, ασχολούνταν χωρίς σύστημα με τις «αιτίες» ή «προελεύσεις» διάφορων πλευρών των εθίμων, της τελετουργίας και της ονοματολογίας από ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο – μια απόλυτη συνένωση ποίησης και μάθησης. Επρόκειτο για ένα επικών διαστάσεων ποίημα (4.000-6.000 στίχους;) γραμμένο σε ελεγειακά μέτρα, ένα «μοναδικό τραγούδι», το οποίο δεν ήταν ούτε ηρωικό ως προς το θέμα του ούτε «συνεχόμενο» (3-4), αλλά γραμμένο σε επεισόδια. Σώζονται σημαντικά αποσπάσματα σε άπυρο, τα περισσότερα από τα οποία είναι πολύ

φθαρμένα· το ποίημα μπορεί να αποκατασταθεί μόνο αδρομερώς. Στην αρχή του πρώτου Βιβλίου, ο Καλλίμαχος έκανε σαφείς τις λογοτεχνικές του επιρροές, προσαρμόζοντας δημιουργικά το επεισόδιο της συνάντησης του Ησιόδου με τις Μούσες στην αρχή της Θεογονίας. Ο Καλλίμαχος φανταζόταν πως μεταφερόταν μέσα σε όνειρο από την πατρίδα του Λιβύη στο όρος Ελικώνα, και τα δύο πρώτα Βιβλία περιείχαν ένα διάλογο ανάμεσα στον ίδιο και στις σοφές Ελικωνιάδες Μούσες, που έδωσαν εκτενείς απαντήσεις στις αρχαιοδιφικές του ερωτήσεις. Τα Βιβλία 3 και 4 δεν είχαν τη μορφή ερωταποκρίσεων. Αυτό το ζεύγος βιβλίων πλαισιωνόταν από αναφορές στη Βερενίκη, τη σύζυγο του Πτολεμαίου Γ' του Ευεργέτη, που ανήλθε στο θρόνο το 246 π.Χ. Το τρίτο Βιβλίο άρχιζε με μια ελεγεία που απαθανάτιζε μια νίκη του άρματος της Βερενίκης στους Νεμεακούς αγώνες (SH 254-69). Το θέμα αυτό οδηγούσε σε ένα αίτιον της ίδρυσης των αγώνων: αφού νίκησε το λιοντάρι της Νεμέας, ο Ηρακλής πήρε από την Αθηνά την εντολή να τους θεσπίσει. Προτού ο Ηρακλής ξεκινήσει για να αντιμετωπίσει το λιοντάρι βρήκε κατάλυμα στο σπίτι ενός φτωχού χωρικού που λεγόταν Μόλορχος· και στη σφαγή του λιονταριού από τον Ηρακλή αντιπαραβαλλόταν μια περιγραφή της προσπάθειας του Μόλορχου να σκοτώσει τα ζώα που ταλαιπωρούσαν τον ίδιο, τα ποντίκια, επινωώντας μια ποντικοπαγίδα. Αυτή η απίθανη «αιτιολογία» για ένα αντικείμενο του νοικοκυριού ειπώθηκε αντιστικτικά προς την αφήγηση του ηρωικού κατορθώματος του Ηρακλή – μια έξυπνη αντιπαραβολή, πιθανότατα τυπική των *Αιτίων* στο σύνολό τους. Το τελευταίο αίτιον του τέταρτου Βιβλίου ήταν ο περίφημος *Βερενίκης πλόκαμος*, που εξηγούσε πώς μία μπούκλα από μαλλιά που είχε αφιερώσει η βασίλισσα (πρβλ. σ. 333) έγινε σύμπλεγμα αστεριών στον ουρανό. Μερικά αποσπάσματα αυτού του μέρους σώζονται (απ. 110), μαζί με μια εκδοχή του Κάτουλλου (66η ωδή).

Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για τη συνολική επίδραση των *Αιτίων*. Το τέταρτο Βιβλίο του Προπέρτιου και το *Fasti* του Οβίδιου είναι και τα δύο άμεσα επηρεασμένα από το ποίημα· αλλά οι *Μεταμορφώσεις* του Οβίδιου ίσως δίνουν μια πλησιέστερη γενική ιδέα. Και αυτό το έργο συντίθεται από πολύ διαφορετικά επεισόδια που συνδέονται με ένα κοινό θέμα· και η ποικιλία αυτή σημαίνει ότι το κάθε κομμάτι μπορεί να διαβαστεί σε αντίθεση ή σε αντίστιξη με τα προηγούμενα και τα επόμενα

κομμάτια. Η συνολική εντύπωση είναι αυτή ενός σύνθετου οργανικού συνόλου παρά ενός ακατάστατου χάους. Ο πιο ενδιαφέρων από όλους τους λατίνους ποιητές είναι ταυτόχρονα και ο πιο «καλλιμάχειος».

Δεν γνωρίζουμε πώς ακριβώς εκδόθηκαν τα *Αίτια*. Φαίνεται πως το *Κῶμα* κυκλοφόρησε κάποτε ως ξεχωριστό ποίημα· και μπορεί το ίδιο να είχε συμβεί και με άλλα *αίτια* από τα Βιβλία 3-4 πριν από την τελική διάταξη του υλικού. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι τα δύο αυτά βιβλία δημοσιεύτηκαν μετά τα Βιβλία 1-2, ίσως και πολύ αργότερα. Παράλληλα (ή πιθανότατα αρκετά αργότερα) φαίνεται ότι ο Καλλίμαχος αναθεώρησε τα *Αίτια* και τους *Ίάμβους*, και ίσως άλλα έργα του, για να δημοσιευτούν σε μια συλλογική έκδοση. Στο τέλος του τέταρτου Βιβλίου των *Αιτίων* έβαλε έναν επίλογο για να εισαγάγει τη μετάβαση από τα ελεγειακά στον *Μουσέων πεζόν ... νομόν*, «το πεζό λιβάδι των Μουσών» (απ. 112.9), μια αναφορά στο λιγότερο «εξεζητημένο» ιαμβικό είδος (πρβλ. Οράτιου *Musa pedestris*, *Σατ.* 2.6.17). Πριν από τη συλλογή των *Αιτίων*, των *Ίάμβων* και ενδεχομένως άλλων έργων βρισκόταν η *Ἀπάντησις εἰς Τελχίνιας*. Αυτός ο πρόλογος πολεμικής αναφέρεται συχνά ως «πρόλογος στα *Αίτια*»· αλλά το περιεχόμενό του δείχνει ότι είχε επίσης σχεδιαστεί ως εισαγωγή ή απολογία σε ολόκληρο το ποιητικό έργο του Καλλίμαχου.

Η *ποίησις του Καλλίμαχου και η λογοτεχνική πολεμική*. Πουθενά δεν είναι η «συνειδητή» πλευρά του έργου του Καλλίμαχου πιο φανερό από ό,τι στις πολυάριθμες αναφορές πολεμικής στη θεωρία και την πρακτική της ποίησης. Γνωρίζουμε ότι είχε γράψει μια πραγματεία σε πεζό λόγο με τίτλο *Πρὸς Πραξιφάνην*, ο οποίος ήταν περιπατητικός φιλόσοφος και θεωρητικός της λογοτεχνίας στα πρότυπα του Αριστοτέλη. Η *Ἀπάντησις*, η πληρέστερη έκφραση της ποιητικής θέσης του Καλλίμαχου που μας σώζεται, χρησιμοποιεί ζωηρές μεταφορές και εικόνες για να συνηγορήσει υπέρ του σύντομου, γλυκού, «αφελούς», εκλεπτυσμένου στίχου και να αρνηθεί ότι η έκταση είναι ένας αξιόπιστος γνώμονας για την αξιολόγηση του ταλέντου. Αρκετά άλλα χωρία ρίχνουν φως στη στάση του Καλλίμαχου απέναντι στην ποίηση:

Παλ. Ἀνθ. 12.43· *HE* 1041-6 (= Καλλ. 2)· Pfeiffer 28· *OCT* 1146-51. Στο επίγραμμα αυτό ο Καλλίμαχος εκφράζει την αντιπάθειά του για τα «κύκλια» έπη, δηλ. το νεο-«ομηρικό» έπος με παραδοσιακά μυθολογικά θέματα:

ΣΧΟΛΙΑ: Ι ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

Ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν, οὐδὲ κελεύθῳ
χαίρω τις πολλοὺς ᾧδε καὶ ᾧδε φέρει·
μισέω καὶ περίφοιτον ἐρώμενον, οὐδ' ἀπὸ κρήνης
πίνω· σιχαίνω πάντα τὰ δημόσια.
Λυσανίη, σὺ δὲ ναίχι καλὸς καλός· ἀλλὰ πρὶν εἰπεῖν
τοῦτο σαφῶς, Ἦχώ φησί τις «ἄλλος ἔχει».

Απεχθάνομαι το ποίημα το κυκλικό, και δεν μ' αρέσει
ο δρόμος που οδηγεί το πλήθος πέρα δώθε·
μισώ και τον περιπλανώμενο εραστή, και δεν πίνω
ἀπό κρήνη· σιχαίνομαι όλα τα κοινά.
Λυσανία, συ όμως είσαι στ' αλήθεια πολύ ωραίος· μα πριν καλά
το ομολογήσω, κάποια ηχώ λέει «άλλος τον έχει».

Το αστείο, απ' ό,τι φαίνεται, είναι πως το «άλλος ἔχει» ακούγεται σαν αντήχηση του ναίχι καλός· πιο σημαντική όμως για τους δικούς μας σκοπούς είναι η εικονοποιία που χρησιμοποιείται εδώ για τα συνηθισμένα θέματα των κύκλιων επών: ο δημόσιος δρόμος (πρβλ. 25-8), ο ασύδοτος νέος και η δημόσια κρήνη. Η τελευταία αυτή εικόνα σχετίζεται με εκείνη του τζιτζικιού που τρέφεται με δρόσο στους στίχους 33-4. Σε ένα άλλο χωρίο ο Καλλίμαχος αναπτύσσει περισσότερο την ποιητική εικόνα του νερού:

Ὁ Φθόνος Ἄπόλλωνος ἐπ' οὐατα λάθριος εἶπεν·
«οὐκ ἄγαμαι τὸν αἰοιδὸν ὃς οὐδ' ὅσα πόντος αἰεῖδει».
τὸν Φθόνον ὠπόλλων ποδί τ' ἤλασεν ᾧδε τ' ἔειπεν·
«Ἄσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἔλκει.
Δηοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι,
ἀλλ' ἦτις καθαρὴ τε καὶ ἀχράαντος ἀνέρπει
πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβὰς ἄκρον ἄωτον».

Ἕγμνος εἰς Ἀπόλλωνα 105-12

Ο Φθόνος στου Απόλλωνα τ' αυτιά εἶπε κρυφά:
«Δεν συμπαθώ τον ποιητή που δεν υμνεί τόσα πολλά όσα κι ο πόντος».
Το Φθόνον ο Απόλλωνας ἐσπρωξε με το πόδι, κ' εἶπε:

ΣΧΟΛΙΑ: Ι ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

«Του Ασύριου ποταμού είναι μέγα το ρεύμα, μα το πιο πολύ βρομιές της γης και συρφετό τραβά από ακαθαρσίες στα νερά του. Για τη Δηώ όμως οι μέλισσες δεν φέρνουνε νερό απ' όπου να 'ναι, αλλά λίγες σταγόνες που αναβλύζουν καθαρές και άχραντες από ιερή πηγή – νεράκι πεντακάθαρο».

[μτφρ. Θαν. Παπαθανασόπουλος]

Οι στίχοι αυτοί έχουν προκαλέσει πλήθος εικασιών, ενώ ο ρόλος του πόντου στη σύγκριση ακόμη αποτελεί θέμα συζήτησης (βλ. Williams ad loc. για λεπτομέρειες και βιβλιογραφία). Η βασική σύγκριση, ωστόσο, γίνεται ανάμεσα στον τεράστιο αλλά μολυσμένο Ευφράτη (μήκος, ενότητα, μέγεθος, πρόσβαση σε όλους και σε όλα· πρβλ. ἔν ἄεισμα διηνεκές) και σε μεμονωμένες σταγόνες από μια πεντακάθαρη πηγή (φινέτσα, λεπτότητα, αποκλειστικότητα, ασυνέχεια). Το χωρίο αυτό έχει και άλλες ομοιότητες με την Ἀπάντησιν: ο Απόλλωνας εμφανίζεται και στα δύο, και ο Φθόνος θυμίζει το Βασκανίης ὄλοδν γένος των κατηγορών του Καλλιμάχου (17).

Απ. 398. Σε ένα χαμένο επίγραμμα ο Καλλιμάχος αναφερόταν στη Λύδην του Αντίμαχου χρησιμοποιώντας όρους ανάλογους με εκείνους των στίχων 23-4: Λύδη και παχὺ γράμμα και οὐ τορσόν («Λύδη, βιβλίο βαρύ και σκοτεινό»): τα βιβλία, σαν τα κορίτσια, είναι προτιμότερο να είναι λεπτά (πρβλ. το ανέκδοτο για τη λεπτότητα του Φιλητά, σ. 27-8). Για την Λύδην ως γνώμονα καλού γούστου βλ. σχόλια 1 και 9-12 και σ. 27-8.

Απ. 465. Καλλιμάχος ὁ γραμματικὸς τὸ μέγα βιβλίον ἴσον ἔλεγεν εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ. Αυτό το ευφυολόγημα («το μεγάλο βιβλίο είναι μεγάλο κακό») δυστυχώς παρατίθεται έξω από τα συμφραζόμενά του· είναι όμως πιθανό ότι ο Καλλιμάχος έκανε ένα λογοπαίγνιο, βιβλιοθηκάριος γαρ, για το πόσο ανοικονόμητος είναι εκ των πραγμάτων ένας μακρὺς κύλινδρος παπύρου και πόσο άχαρο καλλιτεχνικά είναι ένα μακροσκελές «κύκλιο» ποίημα.

Ἰαμβος 13 (απ. 203). Στο ποίημα αυτό ο Καλλιμάχος υπερασπιζόταν τον εαυτό του ενάντια στη μομφή της πολυειδεΐας, ότι συνέθετε, δηλαδή, πολλά διαφορετικά είδη ποίησης. Ανέφερε το παράδειγμα του Ίωνα από τη Χίο, ενός τραγικού ποιητή του 5ου αιώνα, το έργο του οποίου κάλυπτε μια εξίσου ευρεία κλίμακα· και χρησιμοποίησε το επιχείρημα

ότι και ένας εργάτης δεν υφίσταται κριτική επειδή κατασκευάζει πολλά πράγματα.

Πηγές της εικονοποιίας του Καλλίμαχου. Τόσο η Ἀπάντησις όσο και το τέλος του Ὑμνου εἰς Ἀπόλλωνα παρουσιάζουν απροσδιόριστους κακεντρεχεῖς επικριτές (Τελχίνες, Φθόνος), η κριτική των οποίων απορρίπτεται θριαμβευτικά. Η αμυντική/επιθετική αυτή στάση οφείλεται εν μέρει στο ενδιαφέρον για τον έπαινο και τη μομφή και στην επίγνωση για τη σύνθεση και την εκτέλεση της προγενέστερης λυρικής ποίησης. Ο Πίνδαρος στους επινίκους του φροντίζει να αναφέρει και να παραμερίζει το φθόνο όσων ζηλεύουν τους νικητές που επαινεί· και, καθώς ο Πίνδαρος διαπρέπει στο δικό του πεδίο δράσης όσο και οι νικητές στους αγώνες, δεν απορούμε που τον βρίσκουμε να χρησιμοποιεί εικόνες και παρομοιώσεις για να αναφερθεί στις προκλήσεις και τους ανταγωνιστές της ποίησής του. Ιδίως η έμφαση του Πινδάρου στη συντομία, την περιεκτικότητα και τη συμπύκνωση υποβάλλουν την ιδέα αυτή. Παραθέτω στο σημείο αυτό μερικά σχετικά χωρία:

Νεμεόνικος 4.33-41 «Ο νόμος και ο καιρός που βιάζει με εμποδίζουν σε μάκρος να μιλήσω (τὰ μακρὰ ... ἐξενέπειν) ... Κι αν ακόμα τα βαθιά νερά της θάλασσας σε έχουν ζώσει, απόκρουσε το δόλο· περίτρανα θα δείξουμε πως απ' τους εχθρούς ανώτεροι αγωνιζόμεσθε στο φως· όποιος με φθόνο κοιτά (φθονερά ... βλέπων), μια άδεια γνώμη στο σκοτάδι γυροφέρει που πέφτει κατάχαμα».

Νεμεόνικος 8.19-22 «Στέκομαι με πόδια ανάλαφρα κι ανάσα παίρνω πριν μιλήσω. Γιατί πολλά με πολλούς τρόπους έχουν ειπωθεί, καινούργια να βρεις σε δοκιμή να βάλεις, αυτός είναι ο κίνδυνος· τα λόγια για τους φθονερούς (φθονεροῖσιν) είναι τροφή, πάντα αγγίζουν τους άριστους και δεν χτυπούν τους ταπεινούς».

Όλυμπιονίκος 2.83-9 «Πολλά γοργά βέλη κρατάω κάτω απ' τον αγκώνα στη φαρέτρα μου που μιλούν στους συνετούς (συνετοῖσιν)· αλλά το πλήθος χρειάζεται ερμηνευτές (ή μάλλον «οπωσδήποτε χρειάζονται ερμηνευτές»). Σοφός είναι εκείνος που ξέρει από τη φύση του πολλά. Όσοι τα έμαθαν, μάταια ας φλυαρούν λάβροι σαν κόρακες που κράζουν μπρος στο θείο πτηνό του Δία (κόρακες ως άκραντα γαρυτέων /Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον). Εμπρός, καρδιά μου, το τόξο στο στόχο κατεύθυνε ... »
Οι αρχαίοι σχολιαστές πίστευαν ότι οι «κόρακες» ήταν οι ανταγωνιστές

του Πινδάρου Σιμωνίδης και Βακχυλίδης. Η εικόνα με τα πτηνά είναι ανάλογη με τους στίχους 13-14, 29 κ.ε.

Παιάν 7b 10-14 κελαδήσαθ' ὕμνους, Ὅμηρου [δὲ μὴ τρι]πτὸν κατ' ἄμαξιτὸν / ἴοντες, ἀ[λλ'] ἀλλ[ο]τριάις ἀν' ἵπποις, / ἔπει αὐ[τοῖ] ἐς π[ι]τανὸν ἄρμα / Μοισα[ῖ]ον ἀνέβ[α]μεν. («τραγουδήστε ὕμνους και μην πάρετε τον τετριμμένο δρόμο του Ομήρου, αλλά σε άλλα ἄλογα ανεβείτε, αφού εμεῖς οι ἴδιοι ἔχουμε ανέβει στο φτερωτό ἄρμα των Μουσών.»). Πρβλ. το χωρίο του Χοιρίλου που παρατίθεται στη σ. 17 και στους στίχους 25-8, όπου το ἄρμα οδηγείται ἀπὸ τον ποιητὴ.

Πυθιόνικος 4.247-8 μακρά μοι νεῖσθαι κατ' ἄμαξιτόν· ὦρα / γὰρ συνάπτει καί τινα / οἶμον ἴσαμι βραχύν· πολ- / λοῖσι δ' ἄγῃμαι σοφίας ἐτέροισ [«Αλλά μακριά η επιστροφή μου θα ἴναι ἀπὸ το δρόμο τον αμαξιτό, και τώρα η ὦρα βιάζει· ξέρω μια στράτα σύντομη· σε ἄλλους πολλούς τον δρόμο της τέχνης δείχνω» (μτφρ. Γ. Οικονομίδης)]. Εδώ ο «αμαξιτός δρόμος» συμβολίζει ὄχι το τετριμμένο θέμα ἀλλά τη μακροσκελή διήγηση· ο ποιητὴς γνωρίζει ποια εἶναι η κατάλληλη στιγμή για να σταματήσει. Η εικόνα και το λεξιλόγιο μοιάζουν πολύ με αὐτά των στίχων 25-8· και η σοφία περιλαμβάνει την ἔννοια της «ποιητικής δεξιότητας» ὅπως στο στ. 18. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι τόσο η πολεμική στάση του Καλλιμάχου ὅσο και το ενδιαφέρον του για συντομία ἔχουν προηγούμενο στη λυρική ποίηση του Πινδάρου. Δεν μας προκαλεῖ κατάπληξη αὐτό, ἀν λάβουμε ὑπόψη το ενδιαφέρον του για τη λυρική ποίηση (βλ. σ. 104) και την υιοθέτηση στα *Αἴτια* και στους ὕμνους ἐνός υπαινικτικού, ασυνεχοῦς εἴδους ἀφήγησης, που ἔχει πολλά κοινά με την παρουσίαση του μύθου στον Πίνδαρο. Βλ. περαιτέρω Newman 45-8.

Ἄλλες μεταφορές μπορούν να συγκριθοῦν με μια ἀπροσδόκητη πηγή. Ο αγώνας μεταξύ Αισχύλου και Ευριπίδη στους *Βατράχους* του Αριστοφάνη χρησιμοποιεῖ σε κάποιο βαθμὸ ὅρους που μπορεί να φαίνονται χαρακτηριστικά «ελληνιστικοί» στην *Ἀπάντησιν*. Σύγκρινε, για παράδειγμα, τη στομφώδη και συνάμα «σοφιστική» χορική ὠδή που προηγείται ἀπὸ την εμφάνιση των δύο ἀντίπαλων ποιητῶν (814-29): «Ἄγριος θυμὸς στου βροντόφωνου (ἐριβρεμέτης, = Αισχύλος) μέσα στα σπλάχνα θα βράζει, ὅταν θα δει τον ἀντίτεχνο, γλώσσα σπαθί, ν' ακονάει δόντι σκληρό! ... Λόγοι ὅπου σειοῦνται ἀλογόφουντες, ὅπως σε κράνη που ἀστράφτουν, θα συγκρουστοῦν με περίτεχνα λόγια ποιητὴ κομψοτέχνη,

που θ' αντικρούει αυτοδύναμου πλάστη τους στίχους, σαν θα ορμούν καλπάζοντας (ρήμαθ' ἵπποβάμονα, 821). Πλούσια σαν χαίτη μαλλιά θα ορθωθούν σ' εκείνου το κεφάλι, κι άγρια τα φρύδια σουφρώνοντας, με βρουχητά θα πετάξει τιτανικά (γγηγενεῖ φυσήματα, 825), ξεκολλώντας τα ως να ἔναι μαδέρια, λόγια στεριοκάρφωτα. Η τροχισμένη και λέξεων παιδεύτρα του αντίπαλου γλώσσα, ξεδιπλωμένη πια τότε και σειώντας τα γκέμια του φθόνου (φθονερούς κινούσα χαλινούς, 827), φράσεις, που εἶν' ἔργο βαρὺ πλεμονιών, θα λιανίσει (καταλεπτολογήσει, 828), και θα γίνουν ψίχουλα» (μτφρ. Θρ. Σταύρου). Εδώ και οι δύο ποιητές γελοιογραφούνται – ο Αισχύλος ως πομπώδης και στριφνός, ο Ευριπίδης ως ελαφρύς και λεπτολόγος. Ο Αισχύλος βγάζει μουγκρητά και βρυχηθμούς (πρβλ. στίχους 19-20)· σχετίζεται με τα σύνεργα του πολέμου (πρβλ. στίχους 3-5)· και κάνει έναν πολύ δυνατό θόρυβο (πρβλ. στ. 19). Ο Ευριπίδης χαρακτηρίζεται ως ετοιμόλογος και σχολαστικός, ένας λεπτολόγος τεχνίτης των λέξεων που αναλύει τις φράσεις του κατὰ λεπτόν (πρβλ. στ. 11). Η «λέξη-κλειδί» λεπτός χρησιμοποιείται για την τεχνική του Ευριπίδη και στους στίχους 876 λεπτολόγους ξυνετάς φρένας και 956 λεπτών ... κανόνων εἰσβολάς. Είναι πιθανό η λέξη λεπτός να είχε χρησιμοποιηθεί για πρώτη φορά από τους σοφιστές με τη σημασία «πνευματικά εκλεπτυσμένος»: στις *Νεφέλες* αποδίδεται στον Σωκράτη και τους μαθητές του, και ο ίδιος ο Ευριπίδης τη χρησιμοποιεί στη *Μήδεια* 529 και αλλού. Πρβλ. σ. 172-3.

Στον Καλλίμαχο η χιουμοριστική εφαρμογή της λεπτότητας, η «λεπτεπίλεπτη Μούσα» του (24), είναι παρόμοια σε σύλληψη με το χωρίο 939-43 των *Βατράχων*, όπου ο Ευριπίδης περιγράφει πώς παρέλαβε την τραγική τέχνη από τον Αισχύλο και, αντιμετωπίζοντάς τη σαν έναν ασθενή, ελάττωσε τα «οιδήματά» της: «Μόλις εγώ παρέλαβα την τέχνη αυτή από σένα, ολόπρηστη από ξιπασιές και φορτωμένες φράσεις, την έκαμα άπαχη, λεπτή (ἴσχανα), της έβγαλα το βάρος με λόγια απλά (ἐτυλλίσις), με σέσκουλα λευκά και με σεριάνια· από βιβλία τῆς στράγγιζα χυλό εξυπνοκουβέντας» (μτφρ. Θρ. Σταύρου). Το ἴσχανα πιθανότατα αναφέρεται στον ισχνόν χαρακτήρα ή το «απέριττο ύφος» της ρητορικής, που χρησιμοποιούσε απλές λέξεις και απλή σύνταξη.

Υπάρχουν αρκετά άλλα λεκτικά παράλληλα ανάμεσα στα δύο χωρία. Στους *Βατράχους* 785-6 μαθαίνουμε ότι πρόκειται να γίνει μια κρίσις ... τῆς τέχνης· στο στ. 882 ο αγώνας αποκαλείται ἀγών σοφίας· και στο

ΣΧΟΛΙΑ: Ι ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

στ. 799 γίνεται αναφορά σε κανόνας... και πήχεις ἐπῶν, «γνώμονες και μεζούρες λόγων»: πρβλ. 17-18 αἴθι δὲ τέχνη / κρίνετε,] μὴ σχοίνῳ Περσίδι τὴν σοφίην. Περισσότερες ομοιότητες παρουσιάζει ο F. Cairns, *Tibullus*, Cambridge 1979, 8-10.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί την πρώτη ελληνόγλωσση ανθολογία με αποσπάσματα από έργα των κυριότερων αλεξανδρινών ποιητών. Η έκδοση περιλαμβάνει εισαγωγή στην ελληνιστική εποχή (ιστορικές εξελίξεις, κοινωνικό και θρησκευτικό υπόβαθρο, σημασία της Αλεξανδρείας ως νέας πνευματικής πρωτεύουσας του ελληνόφωνου κόσμου) και πνευματική δημιουργία (φιλολογία και λογοτεχνική παραγωγή).

Ο συγγραφέας ανθολογεί τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ελληνιστικής ποίησης (Καλλίμαχο, Κλεάνθη, Άρατο, Νίκανδρο, Θεόκριτο, Σιμία, Φανοκλή, Απολλώνιο Ρόδιο, Μόσχο, Βίωνα, Ριανό, Λυκόφρονα, Ηρώνδα, Μάκωνα) καθώς και αριθμό επιγραμμμάτων και αποσπασμάτων συμποτικής ποίησης. Η έκδοση ολοκληρώνεται με λεπτομερέστατα σχόλια που αφορούν την παράδοση του κειμένου, την ερμηνεία, το πρόβλημα της ειδολογικής κατάταξης και τον αλεξανδρινό εγκυκλοπαιδισμό.

Ο **Neil Hopkinson** είναι Εταίρος του Trinity College στο Πανεπιστήμιο του Cambridge και ένας από τους σημαντικότερους μελετητές της ελληνιστικής και ύστερης αρχαίας ελληνικής ποίησης. Εκτός από την *Ανθολογία Ελληνιστικής Ποίησης* έχει δημοσιεύσει τα έργα *Callimachus: Hymn to Demeter*, *Greek Poetry of the Imperial Period*, *Studies in the Dionysiaca of Nonnus* (επιμ.) και μία σχολιασμένη έκδοση του 13ου Βιβλίου των *Μεταμορφώσεων* του Οβιδίου.

ISBN 960-375-919-8

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 3919

ΚΛΑΣΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ